

A demarkációs vonal

CSORBA BÉLA

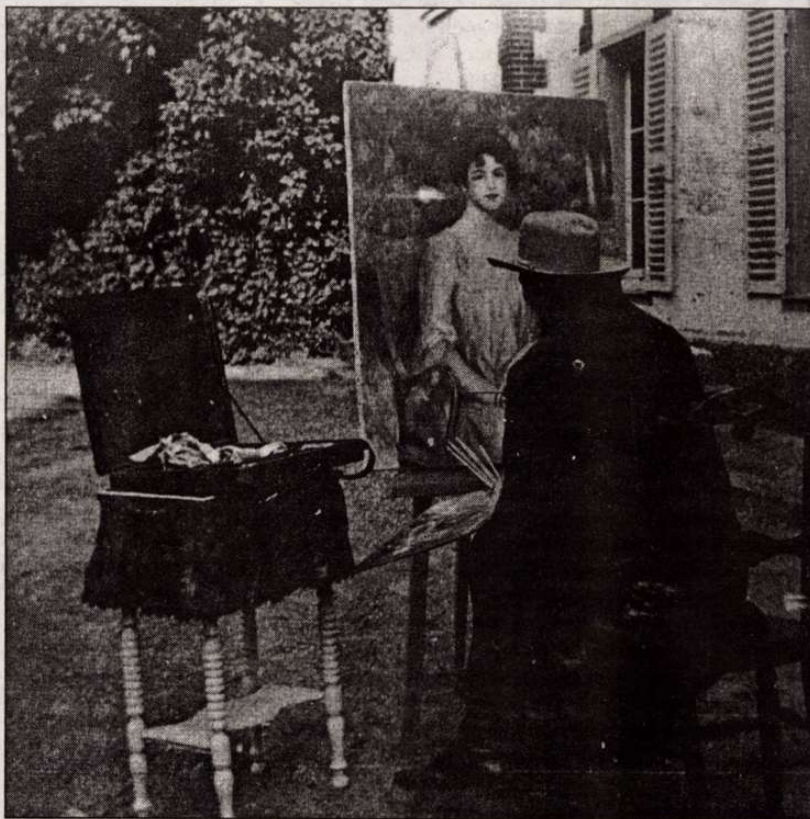
Korábban nem látott morális válság bontakozott ki Magyarország etikai és politikai demarkációs vonala mentén, mely jobbik esetben talán nem csak a hatalmi elitet, hanem a magyar szellemi élet egészét is meg rázkódtathatja. Kezdődött mindez Esterházy Péter könyvével, a Javított kiadással, melyben az író vagy a könyv narratív énje (e kettő egyebár nem feltétlenül kell hogy azonos legyen, s ez ebben az esetben akár mentségszellentyűként is szolgálhat a szerző számára) beszámol felfedezéséről atyja (vagy a narratív én „atyja”), gróf Esterházy Mátyás III./III-as múltjáról, gazdag és kiterjedt (vagy inkább sivár és lehangelő) besúgóí tevékenységéről, mely megfigyelői opus 1957-től egészen 1980-ig lombosodott és terebélyesedett több irattartónyi akatatómeggé. Igazából épphogy csak lecsengett a szenáció, amikor előkerültek a D-209-es főhadnagy aktái, s Magyarország miniszterelnökéről nem csak az derült ki, hogy titkos ügynök volt, hanem az is, hogy ezt eltitkolta az ország közvéleménye elől, s tulajdonképpen becsapta a választóit. Fejlettebb demokráciában ettől kevesebb is elég volna a bizalom megvonásához vagy a lemondáshoz, s ezt a kétségbevonhatatlan erkölcsi imperativust fogalmazta meg Magyar Hírlap-beli cikkében Kis János baloldali liberális filozófus, aki mellesleg a Szabaddemokraták Szövetsége nevű kisebbik magyar kormánypart teoretikusa, alapító atyja, spiritusz rektora. Pártja ezt követően huszonnégy óra alatt kétszer váltott színt és lovat, végül bizalmat szavazott a volt főhadnagynak, s ezt a lépést, valljuk be, igen sokan előre borítékolták a Horn Gyulával kötött 1994 és 1998 közötti koalíciós egyezség tapasztalatainak fényében. Hamarosan persze megjött az ellenlépés is: egyik szocialista honatya kiszivárogtatta, hogy a Fidesz elnökének apját viszont besúgóként használta a rendszer, miután a forradalmat követően megszarolták, s azzal fenyegették, hogy évekre visszavágják a sitre. Pokorni Zoltán ezt követően lemondott pártelnöki posztjáról, s ezzel mind ez idáig példa nélküli magatartást tanúsított: váltalta a katarzist egy olyan ügyben, amelyben ugyan ártatlan – hiszen a gyermekek nem felelhetnek szüleik tetteiért –, de mégis érintett. Ehhez hasonló gesztust mindeddig senki nem tett, pedig egyes honatyák ávós múltú felmenőiről gyakran lehet hallani és olvasni, s néhányuk neves és fényképe – kínos dolog! – még a Terror Házában is megtalálható, nem is kell nagyon keresni.

Bizony, igaza lett **Eörsi Istvánnak**, aki a Tar Sándor-ügy kipattanása idején az Élet és Irodalomban felsóhajtott: mi jöhet ezután? Hiszen Tar Sándor jó és sikeres írónak számított (s bizonyára annak számít ma is), amikor 1999 novemberében lelepleződött. Évekig volt besúgó, a Mozgó Világ című, a kései Kádár-rendszer bíráló folyóiratra, valamint az ellenzéki Kenedi Jánosra és Petri György költőre állították rá. Tar lelepleződése majd beismerő vallomása kapcsán élénk vita bontakozott ki a spiclik megítélésének erkölcsi kérdéséről. Ha nem számítjuk az egyik neves filozófusnak korántsem filozofikus mélységű kijelentését, amit sarkítva és röviden úgy foglalhatnánk össze, hogy Tar legjobban tennie, ha öngyilkos lenne, akkor valójában két nézet domborodott ki. Egyik szerint a spicli is áldozat, a bűnös rendszer áldozata, ezért meg kell bocsátani neki. Ezzel csupán az a baj, hogy ily módon kiegyenlítjük a besúgókat azokkal – és talán mégiscsak ők vannak többen – akik áldozatként vagy egyszerű csendes alattvalóként nem vállalkoztak e megalázó és becstelen szerepre. Ugyanis – s ebben **Eörsive** messzemenően egyetérttek – különbséget kell tenni a kemény és a puha diktatúrákban megkövetelhető magatartás között. Nem ugyanaz, ha valaki azért lesz besúgó, mert életveszélyesen megfenyegetik őt vagy családját, mintha ezt egyetemi előmenetele vagy szakmai karrierje végett tenné. Természetesen még ebben a formában sem lehet általánosítani, s valójában meggyőző er-

kölcsi ítéletet csak a kényszerítő körülmények többé-kevésbé teljes ismeretében mondhatunk. Annyi mindenesetre biztosan állítható, hogy a puha diktatúrákban szervezett spiclik túlnyomó többségét aligha volna tanácsos áldozatnak tekinteni, hiszen különösebb következmények nélkül mondhattak volna nemet szervezőiknek, legfeljebb karrierjük bánta volna karakánységukat, vagy az útlevelüket vonták volna be egy időre. Természetesen kivételes helyzetek a puha diktatúrák idején is előfordulhattak, ezeket azonban a maguk konkrétságában kell (kellene) mérlegre tenni.

Már a Tar körüli vita is megmutatta, még a spiclik megítélésénél is nagyobb a zavartság abban a kérdésben, hogy milyen legyen a hatalmi gépezet tényleges fogaskerekeinek, csavarjainak, lendkerekeinek és főtengelyeinek a megítélése. Irracionális ugyan, de érzelmileg teljesen érthető, hogy a legtöbb ember gyűlöli és megveti a spiclit, közömbös viszont a spiclik főnökeivel, a rendszer főntartóival és igazi parancsolóival szemben. Ennek nem csak az az oka, hogy a besúgó legszemélyesebb emberi kapcsolatainkat csúfolja meg, hiszen naponta becsap bennünket, miközben ellenünk ármánykodik. Emögött, úgy vélem, sajátos történelmi, kulturális hagyomány húzódik meg, mely sokkal súlyosabb megvetéssel sújtja a hatalom kis pribékjeit, besúgóit és ítéletvégrehajtóit, mint azokat, akik az ítéletet meghozták, az utasításokat és parancsokat kiadták, talán azért, mert velük a mindennapok során csak a leg- ritkább esetben kerül kapcsolatba a hétköznapi ember. Ez azonban semmiképp sem szolgáltathat okot erkölcsi felmentésükre, amelyre viszont a mai magyarországi közéletben találni néhány példát. Kettős erkölcsre vall ugyanis üldözni és megkövezni a kocsmai és szerkesztőségi besúgót, akkor, amikor hovatovább erkölcsi hőstettnek számít, ha valaki központi bizottsági tagként beleolvashatott mások emberi jogaiba gázoló jelentésekbe, főcsoportfőnökként megbízatásokat adott gyanútlan állampolgárok és ellenzékiek megszarolására és szervezésére, vagy javaslatokat tett potenciális „ellenforradalmárok” megfigyelésére.

Ne higgyük azonban, hogy mindez csupán a politikai pikantéria miatt lehet izgalmas a számunkra. Ne feledjük, a jugoszláv, s benne a vajdasági magyar társadalom ugyanezzel a mocskokkal szennyezett, azzal a különbséggel, hogy nálunk még el sem kezdődött az az ellentmondásos erkölcsi megtisztulási folyamat, ami Magyarországon, ha tévován is, de tart, és talán egyszer eljut az össz nemzeti katarzishoz s ezáltal egy sötét korszak végleges lezárásához is.

Renoir alkotás közben (1901)

A Kilátó mai számát Pierre Auguste Renoir jelentős alkotásai illusztráltuk.